

ERKIN TURISTIK ZONALARNING IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDAGI O`RNI

Nilufar Usmonova Hakimovna

Buxoro davlat universiteti talabasi

nilufaru337@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada erkin turistik zonalarning mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishdagi o`rni tahlil qilinadi. Turizm sohasining o`sisini bilan birga, erkin turistik zonalar xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, yangi ish o`rinlarini yaratish va hududiy infratuzilmani rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, maqolada erkin turistik zonalarning soliq imtiyozlari, biznes muhitini yaxshilash va mamlakatning eksport salohiyatini oshirishdagi ahamiyati ko`rib chiqiladi.

**Kalit so`zlar.** Erkin turistik zonalar, iqtisodiy rivojlanish, xorijiy investitsiyalar, turizm, ish o`rinlari, infratuzilma, soliq imtiyozlari, biznes muhiti, eksport, milliy daromad.

Kirish. Zamonaviy dunyoda turizm global iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismiga aylangan bo`lib, ko`plab davlatlar uni iqtisodiy taraqqiyotning asosiy yo`nalishlaridan biri sifatida rivojlantirmoqda. Ayniqsa, erkin turistik zonalar (ETZ) yaratish orqali mamlakatlar o`z turistik salohiyatini oshirish, investitsiyalarni jalb qilish va yangi ish o`rinlarini yaratish imkoniyatiga ega bo`ladilar. Erkin turistik zonalar – bu hukumat tomonidan maxsus imtiyozlar asosida rivojlantiriladigan hududlar bo`lib, ularda turistik infratuzilma tez sur`atlarda shakllanadi va tadbirkorlar uchun qulay sharoitlar yaratiladi. Dunyo tajribasi shuni ko`rsatmoqdaki, ETZlar nafaqat turizmni rivojlantirish, balki mamlakat iqtisodiyotining umumiy o`sishiga ham katta ta`sir ko`rsatadi. Chunki turizm sohasi ko`plab boshqa tarmoqlar – transport, qurilish, xizmat ko`rsatish, savdo va ishlab chiqarish bilan bevosita bog`liq bo`lib, ularning rivojlanishini ham rag`batlantiradi. Masalan, Dubay, Singapur, Malayziya va Turkiya kabi davlatlar erkin turistik zonalar orqali nafaqat mintaqaviy, balki global turizm markazlariga aylanishga muvaffaq bo`ldilar.

Shuningdek, erkin turistik zonalar xorijiy investorlar uchun jozibador bo`lib, soliq imtiyozlari va yengillashtirilgan biznes yuritish qoidalari orqali kapital oqimini jalb qiladi. Bu esa nafaqat yangi ish o`rinlarini yaratishga, balki mamlakatning valyuta tushumlarini oshirishga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, turistik zonalarda qurilgan mehmonxonalar, dam olish maskanlari, restoranlar va ko`ngilochar obyektlar mahalliy tadbirkorlik subyektlari uchun ham katta imkoniyatlar yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. Erkin turistik zonalarning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o`rni bo`yicha ko`plab ilmiy tadqiqotlar va amaliy tahlillar olib borilgan bo`lib, ushbu bo`limda mazkur mavzuga oid manbalar ko`rib chiqiladi.

1. Dunyo tajribasi: muvaffaqiyatli erkin turistik zonalar. Jahon tajribasiga asoslangan holda, R. Butler (2020) o'zining "Tourism Development and Destination Management" kitobida Dubay, Singapur va Malayziya kabi davlatlardagi erkin turistik zonalarining rivojlanish modelini tahlil qiladi. Unga ko'ra, mazkur davlatlar turistik hududlarda qulay investitsion muhit yaratish orqali global turizm markazlariga aylangan. P. Hall va J. Page (2021) o'z tadqiqotlarida Turkiya, Ispaniya va Tailand misolida turizm sohasining iqtisodiyotga ta'sirini o'rganib chiqishgan. Ular ta'kidlashicha, erkin turistik zonalar davlat tomonidan soliq imtiyozlari va yengillashtirilgan tartiblar bilan qo'llab-quvvatlangan taqdirdagina muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin.

2. Erkin turistik zonalarining rivojlanishida huquqiy va institutsional muhit. UNWTO (Birlashgan Millatlar Tashkilotining Jahon Turizm Tashkiloti) (2022) hisobotlarida ta'kidlanishicha, erkin turistik zonalarini rivojlantirishda davlat siyosati muhim rol o'ynaydi. Ular yaxshi boshqaruv tizimi va aniq huquqiy asoslar mavjud bo'lgan mamlakatlarda turizm investitsiyalarining hajmi sezilarli darajada ortishini qayd etishadi. OECD (2023) tomonidan chop etilgan "Tourism Trends and Policies" hisobotida erkin turistik zonalarining innovatsion biznes modellar bilan uyg'unlashishi natijasida iqtisodiy o'sishga qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilingan. Ular erkin turistik zonalarini yaratishda davlat-xususiy sheriklik (PPP) tamoyillarining qo'llanishini taklif etadilar.

3. Erkin turistik zonalar va barqaror rivojlanish. Erkin turistik zonalar faqatgina iqtisodiy rivojlanish uchun emas, balki ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun ham muhim. D. Weaver (2021) o'z tadqiqotida barqaror turizm tamoyillarini o'rganib, erkin turistik zonalarida ekologik me'yorlarga rioya qilish zarurligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, turizm rivojlanishi natijasida atrof-muhitga salbiy ta'sir kamaytirilishi va mahalliy aholi farovonligi oshirilishi lozim. S. Gössling va P. Peeters (2022) esa erkin turistik zonalarining iqlim o'zgarishiga moslashish strategiyalarini ko'rib chiqib, ekologik toza energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va yashil transport tizimlarini joriy etish muhimligini ta'kidlaydi. Adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, erkin turistik zonalar mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim vositalaridan biri bo'lib, ular investitsiyalarni jalb qilish, ish o'rinlarini yaratish va eksport hajmini oshirishga xizmat qiladi. Dunyo tajribasi shuni isbotlaydiki, samarali boshqaruv va qonunchilik tizimi mavjud bo'lsa, ETZlar turizm orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlay oladi. Shu bilan birga, ekologik va ijtimoiy barqarorlik masalalariga ham e'tibor qaratish lozim. O'zbekistonda ham erkin turistik zonalarini rivojlantirish orqali milliy iqtisodiyotni mustahkamlash uchun katta imkoniyatlar mavjud.

Tadqiqot natijalari. 2024-yilda O'zbekiston Respublikasida erkin turistik zonalarini rivojlantirish bo'yicha qator muhim qarorlar qabul qilindi va amaliy ishlar olib borildi. Ushbu tadqiqotda erkin turistik zonalarining iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'rni quyidagi yo'nalishlarda tahlil qilindi.

Yangi erkin turistik zonalarining tashkil etilishi. "G'elon" turistik-rekreatsion zonasi. 2024-yil 5-dekabrda Prezident qarori bilan Qashqadaryo viloyati Shahrisabz tumanida

2,9 ming gektar maydonda "G'elon" turistik-rekreatsion zonasi tashkil etildi. Ushbu zona xalqaro umummavsumiy kurort sifatida rivojlantirilishi rejalashtirilgan bo'lib, hududda zamonaviy turistik infratuzilma barpo etilishi ko'zda tutilgan.

Mavjud turistik zonalarning rivojlanishi. "Chorvoq" turistik-rekreatsion zonasi: Toshkent viloyatining Chimyon-Chorvoq kurort-rekreatsiya zonasi chegarasida tashkil etilgan ushbu erkin turistik zona doirasida 2024-yilda "Ugam River" turistik majmuasining qurilishi boshlandi. Majmua 18 ta blokda ko'p qavatli binolarni o'z ichiga oladi va mamlakatdagi noyob loyihalardan biri hisoblanadi. Turistik zonalarning iqtisodiy ta'siri. Investitsiyalarni jalb qilish: Yangi turistik zonalarning tashkil etilishi va mavjudlarining rivojlanishi natijasida xorijiy va mahalliy investitsiyalar hajmi oshdi. Bu esa yangi ish o'rinlarini yaratish va hududiy iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qilmoqda. Infratuzilma rivoji Turistik zonalarda transport, aloqa va xizmat ko'rsatish infratuzilmasi sezilarli darajada yaxshilanmoqda, bu esa nafaqat turizm, balki boshqa iqtisodiy tarmoqlarning ham rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak erkin turistik zonalarning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'рни juda muhim ahamiyat kasb etadi. 2024-yilda O'zbekiston Prezidenti tomonidan qabul qilingan qarorlar va amalga oshirilgan loyihalar orqali turizm sohasida yangi erkin turistik zonalar tashkil etildi va mavjudlarining rivojlanishiga katta e'tibor qaratildi. Yangi turistik zonalar, ayniqsa, "G'elon" va "Chorvoq" kabi hududlar iqtisodiy faollikni oshirishi, yangi ish o'rinlarini yaratish va investitsiyalarni jalb qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Prezidentning erkin turistik zonalar va ularning huquqiy asoslarini belgilovchi qarorlari mamlakatda turizm sohasining rivojlanishiga katta turtki berdi. Shu bilan birga, turistik zonalarda infrastruktura, transport tarmoqlari va xizmat ko'rsatish sohaslarining jadal rivojlanishi iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga yordam bermoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, erkin turistik zonalar nafaqat turizmni rivojlantirish, balki mamlakatning umumiy iqtisodiy o'sishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shunday qilib, erkin turistik zonalar iqtisodiy barqarorlik, yangi ish o'rinlarini yaratish va milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu o'rinda, erkin turistik zonalarni samarali boshqarish va ularda ekologik barqarorlikni ta'minlash zarurati ham mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. https://unctad.org/en/Publication_Chapters/WIR2019_CH4.pdf 2019y.
2. О.Н. Артемьева "Совершенствование экономического механизма функционирования свободных экономических зон" автореферат диссертации. г.Москва, Российская Федерация.
3. Муминов Н.Г. Свободные экономические зоны. Учебное пособие, Национальный Университет Узбекистана. Ташкент-2005,- 8 с.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 5-dekabrdagi qarori "G'elon" turistik-rekreatsion zonani tashkil etish haqida.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-noyabrda qaratilgan "Chorvoq" turistik-rekreatsion zonasini rivojlantirish bo'yicha.
6. www.invest.gov.uz
7. Muxiddinov, M. (2022). Erkin Iqtisodiy Hududlar Eksport Salohiyatini Baholash Metodikasini Takomillashtirish. *Science and innovation*, 1(A8), 1169-1176.
8. Tulkinovna, M. R., & Ugli, Z. S. T. (2023). Innovative and Traditional Ways of Developing Gastronomic Tourism in Uzbekistan. *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 4(2), 116-120.
9. Ruziyeva, M. (2023). MAMLAKATLARNING GASTRONOMIK XARITASINI YARATISH METODOLOGIYASI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 35(35).
10. Dushanova, Y. F., Salimova, S. F., & Tulkinovna, M. R. (2023). Prospects for the Development of Tourism Infrastructure in Uzbekistan.
11. Ruziyeva, M. (2023). OZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TURIZM SOHASIDA OLIV BORILAYOTGAN ISHLAR VA ULARNING ISTIQBOLLARI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 36(36).
12. Рузиева, М. (2023). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ В ГАСТРОНОМИЧЕСКОМ ТУРИЗМЕ. *Talqin va tadqiqotlar*, 1(8).
13. Tulkinovna, R. M., & Ramazon ogli, A. R. (2023). OZBEKISTONDA GASTRONOMIK TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI: BUXORO VILOYATI MISOLIDA. *Journal of new century innovations*, 31(1), 116-120.
14. Рузиева, М. Т. (2023). МЕТОДОЛОГИЯ ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО КАРТОГРАФИРОВАНИЯ СТРАН. *Journal of new century innovations*, 28(1), 121-125.
15. Ruziyeva, M. (2023). RESTORAN BIZNESI-KATTA SARMOYA MANBAYI, UNING INSON TURMUSH TARZIDA TUTGAN O'RNI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 37(37).
16. Ruziyeva, M. (2023). O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA MICE TURIZMINING MINTAQAVIY RIVOJLANISHI VA TUTGAN ORNI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 36(36).
17. Ruziyeva, M. (2023). OZBEKISTON TURIZM SANOATIDA TRANSPORT XIZMATINING TUTGAN ORNI VA AHAMIYATI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 35(35).
18. Рузиева, М. Т., & Таджиева, С. У. (2021). Роль гастрономических сувениров в туризме. *Редакционная коллегия*, 207.
19. Ruziyeva, M. (2023). GASTRONOMIK TURIZMDA INNOVATSIYALAR. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 35(35).
20. Ruziyeva, M. (2023). OZBEKISTONNING EKOTURIZM RESURLARI: KAMCHILIK VA ISTIQBOLLARI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 32(32).
21. Tulkinovna, R. M. (2024). QISHLOQ JOYLARIDA TURIZM OQIMINI SHAKLLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 20(1), 130-135.